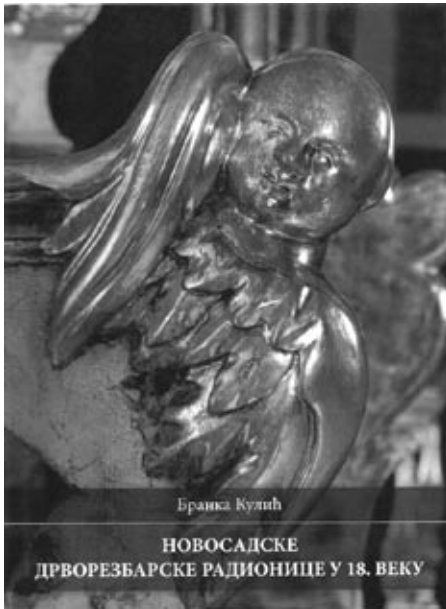

Бранка Кулић, *Новосадске дрворезбарске радионице у 18. веку* (Галерија Матице српске, Нови Сад 2007)

Трагајући за суштином научног истраживања и саопштавања са свом одговорношћу приступамо оцени једне драгоцене књиге осећајући писање као дубоко лично, унутрашње разрачунавање у себи и пред собом. Морална обавеза усменог јавног саопштавања заокупља сву духовну енергију, захтева у нама изоштравање постојећег смисла, тера нас ка изналажењу саме бити, суштине језгра мишљења. „Писање је тежак посао, који међутим сталним сазнавањем обогаћује аутора и како је рекао Сенека *’homines dum docent, discunt’* људи док проучавају уче, док трагају да саопште сазнају“.

Писати о написаном је одговорно, своју мисао смео оштетити, туђу не. Стојећи пред књигом *Новосадске дрворезбарске радионице у 18. веку* чије странице образују слику целине која нам је помало измицала, осећамо колико нам је аутор, др Бранка Кулић, несебично поново даривала најбоље мисли свог истанчаног духовног света. Др Бранка Кулић је познати писац многих чланака, расправа и монографија. Овим својим последњим делом понудила је истраживачима, али и ширем кругу љубитеља уметности, веома исцрпну, одлично опремљену и документовану књигу у којој је својим општим погледом на уметничка збива-

ња предложила сложу, али убедљиву слику појава. Представљајући огромно обогаћење у области чињеница, у сагледавању времена и дела, ова ће студија остати пример сложених методских поступака.

У ширим токовима српске уметности 18. века дрворезбарство није разматрано као посебна целина. То је био и разлог за настанак овог дела које је у први план истакло новосадске радионице, незаобилазне и пресудне, како аутор истиче, од кључног значаја за анализу дрворезбарске праксе барокног доба. Новосадска средина дала је најзначајније мајсторе дрворезбарске уметности 18. века, радионицу Јохана Георга Милера и Марка Гавриловића и његових синова Арсенија и Аксентија Марковића.

Успостављање чврсте везе сликарства барокних иконостаса са резбаријом могуће је пратити кроз цео 18. век. Првих деценија 18. столећа на олтарским преградама иконе се постављају на неукрашену дрвену или зидану подлогу. Дрворезбарски украси појављују се на царским дверима и великом крсту. Чetrдесетих година настају први дрворезбарски иконостаси, у цркви Светог Петра и Павла у Сремским Карловцима, Преображенској цркви у Сентандреји, и манастиру Бођани, где се дрворезбарски костур олтарске преграде тумачи као оквир слике. До подређивања слике резбарији иконостаса, када она добија јасније значење кључне целине, долази у завршној фази каснобарокног еkleктицизма, када у дрворезбарији преовлађују рокајни утицаји.

У уређењу унутрашњости православног храма и визуелне презентације његове ритуалне симболичне топографије, чији је контролисани изглед био у домену карловачких митрополита и надлежних епископа, дрворезбарија добија изузетно важно и истакнуто место и у садејству са различитим уметничким дисциплинама довешће ентеријер „православне цркве у јасан и препознатљив изглед, установити модел по коме ће се надаље уређивати православне цркве“. Промене мобилијара православне цркве, цитирамо аутора, „у структури, облицима, распореду и броју, произишле су из потребе за репрезентацијом визуелног учинка верског ритуала у комплетном просценијуму религијског обреда. Церемонијална естетика, ’величајност и торжественост’ као грађанске категорије начина мишљења и понашања установиле су естетику и уметничку праксу које су требале да донесу ’велељепије’ као прокламовани критеријум при уређењу црквених храмова. Тако дефинисан мобилијар надаље ће се изграђивати по пројекту главног мајстора и по правилу у његовој радионици, чиме је укупан изглед завршне целине био производ идеја и идеала човека новог доба“.

Врлина приступа истраживању које је др Бранка Кулић обавила може се сагледати двојачко: прво у неоспорном уважавању и добром познавању историографских темеља, извора и грађе; друго, у способности да, на тако солидној основи, понуди и успешно оствари другачију анализу и интерпретацију, чиме је показала изузетно добро познавање стручне литературе везане за примену новијих историјско-уметничких метода, које у себе укључују културну и социјалну историју.

Поимање дрворезбарске уметности у времену и простору, у склопу историјских, социо-политичких и других духовних вредности Бранка Кулић узима у обзир условно, одбацујући тврду зависност и изравно одсликавање деловања, а укључујући општи друштвени и духовни контекст као оквир, као подстицај, као могућу узрочност збивања. Избегавајући нетачна упрошћавања, самим тим и погрешна уопштавања, у тананом ткању којим су најразличитије околности обојиле свет дрворезбарства, аутор разлучује узроке од последица, битно од неважног, са умереношћу узима у обзир зависност, са одмереношћу одбацује неразложне везе.

У свим разматрањима, проценама и закључцима Бранке Кулић налазе се као основна одредница њена култура и њено познавање дрворезбарске уметности. Унутрашњи простор православног храма доживљава у свој сложености узрочности настанка и све повезаности својстава, пратећи тај организовани простор са становишта целисходности његове намене, конструкције, примењених материјала и његових одлика, просторног склопа и естетских својстава. Она уочава, сагледава и прати садејство свих материјалних и духовних чинилаца утканих у њега, тежећи да спозна сложен склоп околности у којима су деловали уметници стојећи иза својих дела кроз која су препознатљиве њихове личности. Чак и када аутор изравно не користи стечена знања из дрворезбарске уметности у приступу, у начину разматрања, у општем односу, препознајемо ту дисциплину, која, када је усвојимо, постаје начин гледања, начин мишљења и постојања. Из оваквих својстава произлази и чиста, прегледна, јасна и систематична композиција ове књиге, до краја промишљене у целини и у појединостима. Са смислом за уопштавање и сагледавање у широком спектру околности, утицаја и могућности, не пристајући на позната решења, аутор трага за јачим, дубљим и уверљивим узроцима и њиховом дејству.

Студиозна истраживања и ново виђење проблема и догађаја Бранка Кулић је проучила и изложила кроз седам целина (уз Увод, Закључак, Appendix и Библиографију) – *Теме и тезе досадашњих истраживања, Уметности у Карловачкој митрополији у 18. веку, Дрворезбарство, Дрворезбарски центри у Новом Саду средином 18. века, Новосадске дрворезбарске радионице и мајстори у 18. веку, Формулисан концепт барокног ентеријера православне цркве и Капалоџ ојуса новосадских мајстора* у коме је дат систематски преглед уметничких дела са њиховим свеобухватним стилским и иконографским особинама. Сваки од тих делова садржи потпоглавља која су добро распоређена, па су омогућила ефикасну структуру лаку за праћење која сведочи о добро савладаном материјалу и литератури. У оној мери у којој је за то имала могућности, Бранка Кулић је успела да прикупи кључну светску литературу из ове области. То јој је омогућило да напише теоријски утемељена и ерудитски уобличена прва поглавља којим је поставила своје полазишне тачке.

Широки интердисциплинарни оквир омогућио је ауторки да у прикупљеним подацима уочи оно што јесте историјски значајно. Те податке до којих је дошла детаљном анализом није оставила изван контекста, што се неретко дешава. Увек је успевала да их стави у онај оквир који им даје смисао, па је захваљујући томе добијен синтетички текст који има снагу да из детаља направи целину и уочи суштину.

Бранка Кулић је успела, захваљујући широком образовању, теоријском приступу и знатижељи у примени нових методологија, да створи једну јасну слику о дрворезбарству које је имало истакнуто место у процесу стварања идеја и стандарда по којима се, како ауторка истиче, формулишу „ставови о новој уметничкој делатности који ће одговарати човеку модерног доба“. Написала је истраживачки и проблемски добро утемељен, зрео научни рад о теми која отвара ново разумевање дрворезбарске уметности као битног чиниоца у формирању свести о потреби нове естетике. Остварен је заокружен студијски текст, наглашеног смисла за језгровито издвајање и поентирање симболичних носилаца значења уметничког дела, који ће у будућности представљати не само драгоцену стручно штиво већ и узоран пример стручног и одговорног рада у пољу националне историје уметности новог века. Стил писања је прецизан, ефикасан, без непотребних украсних фигура, што му даје течност, али и доприноси развоју модерног научног језика.

Да би написала тако успешну студију, са знатним новинама, како смо већ нагласили, у методу истраживања и у приступу, али и пуну открића, Бранка Кулић је морала применити сложени поступак и владати различитим дисциплинама хуманистичких наука: историјом, социологијом, литургијом, историјом уметности. Та интердисциплинарност је довела до плодних исхода, а њена примена отвориће један од могућих путева којим ће кренути неки од млађих испитивача дрворезбарске уметности 18. века.

*Мирослава Косић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Институт за историју уметности*